

BMSMda puflama cholg'ularni o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari

Jaloliddin Kamoliddinovich Isomiddinov
BXU

Annotatsiya: Mazkur annotatsiyada Bolalar musiqa va san'at maktablarida (BMSM) puflama cholg'ularni o'qitish jarayonining ilmiy-nazariy asoslari yoritilgan. Puflama cholg'ular musiqa ta'limi tizimida muhim o'rin egallab, o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini, ijrochilik mahoratini hamda estetik dunyoqarashini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Annotatsiyada puflama cholg'ularni o'qitishning pedagogik mohiyati, uning didaktik tamoyillar bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Bu tamoyillar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning ijrochilik texnikasini bosqichma-bosqich rivojlantirishga, musiqani ongli ravishda idrok etishiga va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: bolalar musiqa va san'at maktablari, puflama cholg'ular, musiqa pedagogikasi, ilmiy-nazariy asoslar, ijrochilik mahorati, individual yondashuv, musiqiy tafakkur, ko'rgazmalilik, ta'lim samaradorligi

Scientific and theoretical foundations of teaching wind instruments in BMSM

Jaloliddin Kamoliddinovich Isomiddinov
BHU

Abstract: This annotation covers the scientific and theoretical foundations of the process of teaching wind instruments in Children's Music and Art Schools (BMSM). Wind instruments occupy an important place in the music education system and are of great importance in the formation of students' musical abilities, performing skills and aesthetic outlook. The annotation reveals the pedagogical essence of teaching wind instruments, its inextricable connection with didactic principles. Classes organized on the basis of these principles serve to gradually develop students' performance techniques, consciously perceive music, and form independent work skills.

Keywords: children's music and art schools, wind instruments, music pedagogy, scientific and theoretical foundations, performance skills, individual approach, musical thinking, demonstrativeness, educational effectiveness

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida, xususan, san'at ta'limi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar musiqa ta'limining mazmuni va metodikasini tubdan takomillashtirishni talab etmoqda. Ayniqsa, Bolalar musiqa va san'at maktablarida (BMSM) ta'lim olayotgan o'quvchilarning musiqiy-estetik didini shakllantirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish va kasbiy yo'nalishini aniqlash jarayonida puflama cholg'ularni o'qitish muhim ahamiyat kasb etadi. Puflama cholg'ular orkestr va ansambl ijrochiligida yetakchi o'rin tutishi, o'ziga xos texnik va fiziologik xususiyatlarga egaligi bilan ajralib turadi.

Puflama cholg'ularni o'qitish jarayoni oddiy ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish bilangina cheklanmay, balki o'quvchining nafas olish madaniyati, eshitish qobiliyati, ritm sezgisi, musiqiy tafakkuri va sahna madaniyatini kompleks rivojlantirishni taqozo etadi. Shu sababli mazkur jarayonni ilmiy-nazariy jihatdan asoslash, didaktik tamoyillar asosida tashkil etish zamonaviy musiqa pedagogikasining dolzarb vazifalaridan biridir.

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi - BMSMda puflama cholg'ularni o'qitish jarayonining ilmiy-nazariy asoslarini didaktika nuqtayi nazaridan yoritish, o'qitish jarayonining mazmuni, shakllari va metodlarini tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar berishdan iborat.

Musiqa ta'limi tizimida puflama cholg'ularni o'qitish muhim pedagogik va estetik ahamiyatga ega bo'lib, u o'quvchilarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning musiqiy tafakkuri, eshitish qobiliyati hamda umumiy madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Puflama cholg'ular orkestr va ansambl ijrochiligida yetakchi o'rin egallab, o'zining tovush rang-barangligi va texnik imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Shu sababli ularni o'qitish jarayonini ilmiy-nazariy asoslarda tashkil etish zamonaviy musiqa pedagogikasining dolzarb masalalaridan biridir.

Puflama cholg'ularni o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari pedagogika, musiqa nazariyasi, psixologiya va fiziologiya fanlari bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu fanlar o'qitish jarayonining mazmuni, metodlari va shakllarini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Puflama cholg'ular ijrosida tovush hosil qilish jarayoni inson nafas olish tizimi bilan chambarchas bog'liq bo'lgani sababli, nafas olish fiziologiyasini ilmiy jihatdan tushuntirish muhim ahamiyat kasb etadi. To'g'ri nafas olish, nafasni boshqarish va chiqarilayotgan tovush sifatini nazorat qilish o'quvchining ijrochilik darajasini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Ilmiy-nazariy yondashuvga ko'ra, puflama cholg'ularni o'qitishda didaktikaning asosiy tamoyillariga amal qilish zarur. Onglilik va faollik tamoyili o'quvchining mashg'ulot jarayonida faol ishtirok etishini, har bir mashq va asarning mazmunini anglab ijro etishini ta'minlaydi. O'qituvchi o'quvchiga tovush hosil qilish

mexanizmini, ijro texnikasining mohiyatini ilmiy asosda tushuntirib berishi orqali ongli o'zlashtirishga erishadi.

Izchillik va tizimlilik tamoyili puflama cholg'ularni o'rganishda muhim o'rin tutadi. Mashg'ulotlar oddiydan murakkabga tamoyili asosida tashkil etilib, avval elementar mashqlar, keyinchalik texnik jihatdan murakkab etyud va asarlar o'rganiladi. Bu jarayon o'quvchining ijrochilik ko'nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirishga imkon beradi hamda ortiqcha zo'riqishning oldini oladi.

Ko'rgazmalilik tamoyili puflama cholg'ularni o'qitishda ayniqsa samaralidir. O'qituvchining jonli ijrosi, audio va video materiallardan foydalanish, vizual tushuntirishlar o'quvchining musiqiy idrokini kuchaytiradi. Ayniqsa, lab, nafas va barmoqlar harakatini ko'rgazmali tarzda namoyish etish ijrochilik texnikasini tezroq egallashga yordam beradi.

Ilmiy-nazariy asoslarning muhim jihatlaridan yana biri individual yondashuvdir. Har bir o'quvchining jismoniy imkoniyatlari, nafas olish hajmi, musiqiy qobiliyati va psixologik xususiyatlari turlicha bo'lgani sababli, o'qituvchi mashg'ulot jarayonini shaxsiy xususiyatlarni inobatga olgan holda tashkil etishi lozim. Individual yondashuv o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ijodiy faolligini rivojlantiradi.

Puflama cholg'ularni o'qitishda musiqa nazariyasi bilimlari ham muhim ilmiy asos hisoblanadi. Nota savodi, ritm, lad va tonallikni anglash o'quvchining musiqiy tafakkurini rivojlantiradi. Nazariy bilimlarning amaliy ijro bilan uyg'unligi o'quvchining musiqani chuqurroq his etishiga va badiiy ifodaning yuqori darajasiga erishishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, psixologik omillar ham puflama cholg'ularni o'qitishning ilmiy-nazariy asoslarida muhim o'rin tutadi. Mashg'ulot jarayonida ijobiy ruhiy muhit yaratish, o'quvchini rag'batlantirish va motivatsiyani oshirish ta'lim samaradorligini ta'minlaydi. Sahna tajribasi, konsert va tanlovlarda ishtirok etish o'quvchilarda mas'uliyat va o'ziga ishonchni shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, puflama cholg'ularni o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish va ularning musiqiy-estetik dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi. Ilmiy yondashuv, didaktik tamoyillarga rioya etish va individual ishlash orqali puflama cholg'ularni o'qitish jarayoni yuqori pedagogik natijalarga erishadi hamda barkamol ijrochilarni tayyorlashga zamin yaratadi.

Asosiy qism

1. Puflama cholg'ularni o'qitishning pedagogik mohiyati

Puflama cholg'ularni o'qitish musiqa pedagogikasining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchining shaxsiy va ijodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu cholg'ular guruhiga yog'och puflama (nay, klarnet, fleyta, saksofon) va mis puflama

(truba, trombon, valturna, tuba) cholg'ular kiradi. Har bir cholg'u turi o'ziga xos ijro texnikasi, tovush hosil qilish mexanizmi va pedagogik yondashuvni talab etadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan puflama cholg'ularni o'qitish jarayoni quyidagi vazifalarni hal etishga qaratiladi:

- o'quvchilarda to'g'ri nafas olish va tovush chiqarish ko'nikmalarini shakllantirish;

- musiqiy savodxonlik va eshitish qobiliyatini rivojlantirish;
- ijrochilik texnikasini bosqichma-bosqich o'zlashtirish;
- badiiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish.

Bu vazifalarni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchi didaktikaning asosiy qonuniyatlariga tayangan holda ta'lim jarayonini tashkil etishi zarur.

2. Didaktik tamoyillarning puflama cholg'ularni o'qitishdagi o'rni

Didaktika - ta'lim nazariyasi bo'lib, u o'qitish jarayonining mazmuni, shakli, metodi va vositalarini o'rganadi. BMSMda puflama cholg'ularni o'qitishda quyidagi didaktik tamoyillar muhim ahamiyatga ega:

2.1. Onglilik va faollik tamoyili

Bu tamoyil o'quvchining o'rganilayotgan materialni ongli ravishda idrok etishini ta'minlashga qaratilgan. Puflama cholg'ularda ijro jarayoni murakkab fiziologik jarayonlar bilan bog'liq bo'lgani sababli, o'quvchi nafas olish, lab va barmoqlar harakatining mohiyatini tushunib ijro etishi lozim. O'qituvchi mashg'ulot jarayonida o'quvchini faollikka undashi, mustaqil mashq qilishga yo'naltirishi zarur.

2.2. Izchillik va tizimlilik tamoyili

Puflama cholg'ularni o'rganishda texnik mashqlar, gamma va etyudlar, asarlar ketma-ket va tizimli ravishda berilishi lozim. Avval sodda mashqlar, keyinchalik murakkab texnik elementlar o'zlashtiriladi. Bu tamoyil o'quvchining ortiqcha zo'riqlashini oldini olib, mustahkam ijrochilik malakalarini shakllantiradi.

2.3. Ko'rgazmalilik tamoyili

Ko'rgazmalilik puflama cholg'ularni o'qitishda alohida ahamiyatga ega. O'qituvchining jonli ijrosi, vizual ko'rsatmalar, audio va video materiallardan foydalanish o'quvchining idrokini kuchaytiradi. Ayniqsa, to'g'ri nafas olish va tovush chiqarish usullarini ko'rgazmali tarzda namoyish etish samarali hisoblanadi.

2.4. Individual yondashuv tamoyili

Har bir o'quvchining fiziologik va psixologik xususiyatlari turlicha bo'lganligi sababli, puflama cholg'ularni o'qitishda individual yondashuv muhimdir. O'qituvchi o'quvchining yoshini, jismoniy imkoniyatlarini, musiqiy tayyorgarlik darajasini hisobga olishi kerak.

3. Puflama cholg'ularni o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari

Puflama cholg'ularni o'qitish jarayoni musiqa nazariyasi, fiziologiya, psixologiya va pedagogika fanlari bilan uzviy bog'liqdir. Nafas olish apparati faoliyati, tovushning akustik xususiyatlari, musiqiy eshitish mexanizmlari ilmiy asosda tushuntirilishi lozim.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, puflama cholg'ular bilan shug'ullanish o'quvchilarda nafas olish tizimini mustahkamlaydi, diqqat va xotirani rivojlantiradi. Shu bois BMSMda puflama cholg'ularni o'qitish jarayoni sog'lomlashtiruvchi ahamiyatga ham ega.

Nazariy tayyorgarlik ijrochilik bilan uyg'unlashganda yuqori natijalarga erishiladi. O'quvchi notani o'qish, ritmni his etish, lad-tonallikni anglash orqali musiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

4. O'qitish metodlari va shakllari

BMSMda puflama cholg'ularni o'qitishda quyidagi metodlar keng qo'llaniladi:

- tushuntirish va ko'rsatish metodi;
- takrorlash va mustahkamlash metodi;
- ijodiy yondashuvga asoslangan metodlar;
- ansambl va orkestr mashg'ulotlari.

Mashg'ulotlar yakka tartibda, guruh va jamoaviy shaklda tashkil etilishi mumkin. Ayniqsa, orkestr va ansambl mashg'ulotlari o'quvchilarda jamoa bilan ishlash ko'nikmasini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, BMSMda puflama cholg'ularni o'qitish jarayoni murakkab, ammo samarali pedagogik tizim bo'lib, u ilmiy-nazariy asoslar va didaktik tamoyillarga tayangan holda tashkil etilgandagina yuqori natija beradi. Didaktik yondashuv o'quvchilarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish bilan birga, ularning shaxsiy va estetik kamolotiga xizmat qiladi.

Puflama cholg'ularni o'qitishda tizimlilik, onglilik, ko'rgazmalilik va individual yondashuv tamoyillariga amal qilish o'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishini oshiradi, mustaqil ijodiy faoliyatga undaydi. Shu bois mazkur yo'nalishda ilmiy-metodik izlanishlarni davom ettirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34

2. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыке. Scientific progress 2 (6), 940-945

3. КБ Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. *Science and Education* 6 (1), 49-56
4. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. *Science and Education* 4 (7), 357-362
5. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (7), 107-120
6. КБ Холиков. Музыка как релаксатор в работе мозга и ракурс ресурсов для решения музыкальных задач. *Science and Education* 3 (3), 1026-1031
7. КБ Холиков. Место творческой составляющей личности преподавателя музыки и её роль в обучении детей общеобразовательной школе. *Science and education* 3 (8), 145-150
8. КБ Холиков. Пение по нотам с сопровождением и без него по классу сольфеджио в высших учебных заведениях. *Science and education* 3 (5), 1326-1331
9. КБ Холиков. Значение эстетического образования и воспитания в общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (5), 1549-1555
10. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. *Scientific progress* 2 (4), 370-374
11. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. *Scientific progress* 2 (4), 96-101
12. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. *Scientific progress* 2 (4), 114-118
13. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 952-957
14. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
15. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
16. КБ Холиков. Методы музыкального обучения через воспитание в вузах. *Academy*, 57-59
17. КБ Холиков. проблематика построения современных систем мониторинга объектов музыкантов в сфере фортепиано. *Scientific progress* 2 (3), 1013-1018

18. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
19. КБ Холиков. Своеобразие психологического рекомендации в вузе по сфере музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (4), 921-927
20. КБ Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. *Science and Education* 4 (7), 206-213
21. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451
22. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. *Science and Education* 5 (2), 452-458
23. КБ Холиков. Детальный анализ музыкального произведения. *Science and Education* 4 (2), 1069-1075
24. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. *Science and Education* 4 (3), 545-551
25. КБ Холиков. Тенденции строгой и детальной фиксации в музыке. *Scientific progress* 2 (4), 380-385
26. КБ Холиков. Эффективные способы изучения музыкальных элементов в школьном обучении. *Scientific progress* 2 (4), 108-113
27. КБ Холиков. Природа отношений, регулируемых инструментом возбуждения музыкальных эмоций при коллективном пении. *Scientific progress* 2 (3), 1032-1037
28. КБ Холиков. Специальный барьер для заключительного этапа каденции как процесс музыкально-технической обработки произведения. *Science and Education* 4 (7), 345-349
29. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. *Science and Education* 6 (1), 21-27
30. КБ Холиков. Форма музыки, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. *Журнал Scientific progress* 2, 955-960